

»Duši ne najdeš meja, tako globok logos ima« – izjemna nacionalna in mednarodna aktualnost ustvarjalnih znanstvenih, strokovnih, družbenih in človeških prispevkov prof. dr. Vojana Rusa (s kratkim orisom njegovega življenja in dela)

Velko S. Rus

Nekaj uvodnih življenjepisnih besed

Prof. dr. Vojan Rus je bil eden še zelo, zelo redkih živih pričevalcev, ki so z osebno izkušnjo povezovali različni tisočletji. Celovito je združeval bogastvo slovenskega prostora v njegovih posebnostih, raznolikostih in kulturah, otrok Gornje Radgone, kjer je bil 2. 3. 1924 rojen¹ (tam je bil Josip Rus, njegov oče, sodnik, ki je prav tam spraval v polet krajevnega Sokola.). V predvojnem času se je družina preselila v Višnjo Goro, kjer je živel svobodno in brezskrbno otroštvo, do Bleda in Ljubljane, bil je učenec škofijske gimnazije, tudi udeleženec vsesokolskega zleta l. 1938 v »zlati« Pragi (l. 2015 je bil edini še živeči udeleženec omenjenega zleta v R Sloveniji), kasneje v Ljubljani osebni znanec in bližnji sosed filozofa profesorja Vebra.

Ujet čisto na začetku okupacije, že 1941 (kot kurir IO OF slovenskega naroda), ob raztrosu letakov, v neposredni bližini bežigradske gimnazije. Kljub

---

¹ Tudi zato ga je tako zelo prizadelo vse, kar je Gornja Radgona hudega doživela, ko je bila izpostavljena agresiji na Slovenijo l. 1991.

hudim preizkusom, ki jih ne bi zdržal marsikdo pri zelo dobrih močeh, ni izdal vodstva IO OF (ob njegovi izdaji na zaslišanjih bi bilo zajeto in onemogočeno celotno vodstvo OF), kar je ali neznano ali zamolčano zgodovinsko dejstvo. Na osnovi sodne obsodbe (ene zadnjih, ki so bile prav zaradi začetka okupacije milejše – zdi se, da je bil celo eden zadnjih, ki so imeli svojega odvetnika) poslan na večletno zaporno kazen v italijansko Alessandrio, kjer je imel srečo, da je bil v italijanskem državnem zaporu in so z njim ravnali bolj ali manj človeško in (u)pravno korektno. Ko je bil ob kapitulaciji Italije izpuščen, se je moral v Sloveniji najprej znajti sam in se je takoj kot prostovoljec prijavil na eno najtežjih področij, v t. i. Ziljski bataljon,² na področje, kamor je po I. svetovni vojni popeljal organizirane Maistrove prostovoljce z Bleda že njegov oče Josip Rus (ki ga je tedaj sicer hotel poslati v vrhovni štab, h Kvedru, vendar je Vojan izbral tedaj najtežje in najbolj nevarno).

Kmalu po vojni je bil, kot tudi sam poroča, proti svoji volji izgnan/odstranjen v Beograd, degradiran v tedanjo »fizkulturno« organizacijo (vendar v mestu, kjer je srečal mojo, že od l. 2003 na nenavaden način pokojno mamó Sofijo), s stalnimi poskusi vrniti se v Ljubljano. To mu proti volji tedanjih slovenskih oblastnikov uspe, ves čas je eden najodločnejših upornikov zoper centralizem ne glede na njegove oblike in variante, idejni in dejavni soustvarjalec politike neuvrščenosti, borec za človekove pravice, tudi za tiste v najširšem pomenu besede, v najbolj izpostavljenih vrstah demokratičnih prizadevanj, iskren in neomajen podpornik praške pomladi '68, ustvarjalec in akter slovenskega demokratičnega gibanja 1964(1968)–1972), svobodno in demokratično izvoljen študentski poslanec,³ pogumni akter akcije 25 poslancev in eden redkih – skupaj s Tonetom Remcem, Cenetom Matičičem in še nekaterimi –, ki se nikoli niso »pokesali« (sledile so nove posledice, ki smo jih lahko /ob/čutili vsi člani družine), pobudnik in (so) ustanovitelj l. 1968 ene tedaj najbolj odprtih revij, *Anthroposa*, iskren prijatelj

---

2 Vojan Rus poudarja prepričanje, da so bili primorski katoliški duhovniki prav tako pristna osvobodilna avantgarda – kot on sam so zdržali fašistične zapore in se bojevali na najtežjih partizanskih bojiščih: »Prisega teh duhovnikov ob grobu škofa Sedeja, da so v boju za svoj materni jezik pripravljene tvegati tudi življenje (bojevati se 'usque ad mortem'), bi bila lahko tudi prisega nas osamljenih partizanov v zasneženi Ziljski dolini. Z dejanji so ti plemeniti duhovniki izpričali svojo zvestobo zatiranemu narodu; od 52 pri prisegi navzočih je bilo pred 1941 letom od fašistov interniranih 17.« (Rus, 2007, 455)

3 Kot osnovnošolec sem ga lahko tedaj v tej vlogi občudoval v predvolilnih nastopih, pred navdušenimi bodočimi volilci_lkami, najbolj sem si zapomnil večerni nastop, odprto polemiko in goreče navdušenje v dvorani Doma Ljuba Šerčerja v Spodnji Šiški.

in spoštovalec vrednot različnih narodov, narodnosti, ver in kultur nekdanje skupne države, odprt in toleranten, vendar kot vsako človeško bitje z zavestjo, da nihče ni popoln.

L. 1995 je bil tudi pobudnik in ustanovitelj slovenskega Društva T. G. Masaryk, l. 2000 pa je iz znanih razlogov (zaradi fizičnega nadlegovanja/maltretiranja na cesti) kot njegov predsednik odstopil; l. 1995 je bil predlagatelj ustanovitve mednarodnega Društva T. G. Masaryk, za kar se mu je pokojni češki predsednik Václav Havel osebno še posebej zahvalil – sam sem bil temu priča, ko smo bili pri njem l. 1995 v Pragi na sprejemu na gradu Hradčani.⁴

Ko je prišel na FF Univerze v Ljubljani,⁵ je začel delo z nazivom docenta, čeprav je pred tem v Beogradu že imel naziv profesorja, in s svojim angažiranim stališčem je pripomogel, da so pridobili naziv doktorja znanosti tudi drugi člani Oddelka za filozofijo (Boris Majer, Božidar Debenjak, Frane Jerman, Valentin Kalan), z dr. Vojanom Rusom so bili, vsaj deloma, povezani začetki akademske kariere Leva Krefta, zavzel se je za nove asistente (najprej Cvetka Tóth, kasneje Borut Ošljaj) ... Bil je mentor pri številnih diplomah, magistrirjih in doktoratih, tudi Jožetu Šteru.⁶ V zelo dobrih odnosih je bil s številnimi študenti, tudi z (že pokojnim) Mladenom Švarcem in Evgenom Bavčarjem, danes enim najbolj znanih Slovencev v Parizu.

Na FF je imel Vojan Rus marsikaterega prijatelja, ki se je v kakšnih težkih trenutkih zanj celo izpostavil, kot npr. prof. dr. Boris Majer. Tudi Vojan se je za koga zavzel, marsikoga je tudi zelo cenil, spomnim se njegovega malega bratranca prof. dr. Bojana Čopa, izvrstnega jezikoslovca s svetovno redkim znanjem celo t. i. izumrlih jezikov in pripadajočih pisav ...

In vendar, naj omenim še nekoga, ki je podpiral tudi njegov vstop v SAZU, s katerim sta bila z Vojanom v docela neodvisnih relacijah, v nekaterih (včasih

---

4 Praški grad Hradčani je mojstrsko, s podporo in priporočilom T. G. Masaryka, »do-oblikoval« J. Plečnik. Zlato Prago je Vojan Rus dobro poznal že pred II. svetovno vojno, bil je tudi l. 2015 zadnji v Sloveniji še živeči udeleženec sokolskega zleta l. 1938 v Pragi.

5 Zbornik ob 90. obletnici ustanovitve FF v Ljubljani (o Oddelku za filozofijo) navaja kot leto njegovega prihoda 1964 (Kalan, 2009, 142), zbornik ob 100. obletnici pa 1965 (Oddelek, 2019, 42). Med zbornikoma se malce razlikujejo tudi navedbe, kdo so bili doktorandi in kako (časovno) so do konca šestdesetih doktorirali pod njegovim mentorstvom. Noben od zbornikov ne omenja, kdo so bili njegovi asistenti in kdaj so to postali.

6 »Primer« nekdanjega učitelja dr. Jožeta Štera (filozofsko in družboslovno področje), čigar univerzitetna razvojna pot je bila v 90-ih izjemno nepravilno prekinjena. Do danes za to krivico še vedno ni dobil nobene satisfakcije, na kar je ves čas opozarjal tudi dr. Vojan Rus.

tudi pomembnih) pogledih v nesoglasju, v marsičem strpno različna: prof. dr. Aleksandra Bajta, ki je samo leto dni pred smrtjo – in l. 2020 je njena 20. obletnica – napisal in objavil enega prispevkov, ki jih ne gre spregledati.⁷

Znanstveno Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, etiko ter sodelovanje družboslovnih in humanističnih ved

Posebej je treba poudariti, da je v l. 2020 tudi 25. obletnica ustanovitve (glavni pobudnik ustanovitve je bil dr. Vojan Rus) slovenskega znanstvenega Društva T. G. Masaryk. V prvem desetletju in pol delovanja omenjenega znanstvenega društva je bilo organiziranih in izpeljanih osem zelo uspešnih znanstvenih simpozijev, večinoma dvodnevni, na katerih je nastopilo na desetine predstavnikov različnih znanstvenih področij.

Vojan Rus je l. 1996 predlagal tudi ustanovitev mednarodnega inštituta za interdisciplinarne študije, povezanega med drugim tako z Masarykovo kot tudi z Rostoharjevo (kot glavnega /so/ustanovitelja Univerze v Ljubljani) dejavnostjo.⁸

Vsi simpoziji so potekali na FF, v soorganizaciji z revijo *Anthropos* (katere pobudnik in soustanovitelj je bil l. 1968 dr. Vojan Rus).⁹

Na simpoziju »Etika in morala v sodobni družbi« (1996) se je Vojan Rus posebej posvetil tematiki krščanskih temeljev nove Evrope. Iz njegovega prispevka, ki je izšel leto kasneje v zborniku: »V evangelijskih stališčih ali podobah (zadnje vsebujejo povsem jasne antropološke ideje) je prisotna antropološka in humanistična misel, ki je vse do danes najbolj radikalna, ker vse do danes najgloblje prodre v bistvo človeka in v njegovo dobro. /.../ Radikalnost in vzvišenost evangelijske

---

7 To je članek Aleksandra Bajta »Revizija: odgovor na besedilo dr. Tineta Hribarja«, ki je v reviji *Mladina* izhajal julija in avgusta leta 1999 (Bajt, 1999).

8 Rostohar je (bil) tudi ustanovitelj Oddelka za psihologijo v Ljubljani v študijskih letih 1950/51 (ustanovitev) in 1951/52 (začetek predavanj) in štejemo ga lahko tudi za utemeljitelja slovenske socialne psihologije. Ustanovitev mednarodnega inštituta na predlog Društva T. G. Masaryk bi tako lahko povezala Univerzo v Ljubljani, zlasti njeno FF, in Karlovo Univerzo v Pragi, saj je Vojana Rusa s posebnim dopisom 15. januarja 1997 podprl tudi tedanji rektor Univerze v Pragi, spoštovani gospod profesor Karel Malý. (Dopis oz. kopijo hrani Velko S. Rus.)

9 Naj jih zaporedoma navedem osem, skupaj z njihovimi naslovi in letom izvedbe: 1. Duhovna kultura in mednarodni odnosi (1993) z mednarodno udeležbo iz Avstrije, BiH, Češke republike, Hrvaške, Italije, Madžarske in Nemčije; tudi priprava za ustanovitev mednarodne Masarykove asociacije in slovenskega Društva T. G. Masaryk. 2. Etika in morala v sodobni družbi (1996). 3. Intelektualci: sodobnost in preteklost (1996). 4. Organizacija »Sokol«: včeraj, danes, jutri (1997). 5. Evropa in Slovenija: skupne vrednote (1998). 6. Globalizacija in človekove pravice (2000) z mednarodno udeležbo iz Češke Republike, Francije in Rusije. 7. Psihologija ter interdisciplinarne študije (2003). 8. Slovenska nacionalna identiteta (2007).

antropologije in humanizma je torej v tem, da najodločneje od vseh znanih tekstov odvrže vse razredne, rasne, nacionalne, religiozne, spolne, starostne in generacijske predsodke in da izvor človeškega dobrega locira odločno tja, kjer je resnično njegovo odločilno mesto: v vsako človeško osebo, v njeno vest (ki združuje – v razliki do racionalizma – misel in ljubezen – čustvo).« (Rus, 1997, 363)

Morda lahko ravno na tem mestu podam še njegovo misel, objavljeno sicer drugje, o Slomšku in – ocenil ju je skupaj – Zoisu (do katerega je bil z določenih vidikov sicer zelo kritičen, vendar hkrati tudi uravnotežen): »/M/enim, da imata visoko etično ceno Zois in Slomšek /.../, in čeprav so moje simpatije bližje kmetom, ki so se upirali Zoisu, vendar je pri Zoisu dosti več pozitivnega kot negativnega.« (Rus, 2006, 208)

Vojan Rus: znanstvena dela

Dela Vojana Rusa se nanašajo na različna znanstvena področja:¹⁰ na področje/temo teorije umetnosti (Rus, 1963, 1969, 1983, 1988, 1993a, 1993b, 1993c), estetike (Rus, 1969, 1983, 1993), etike, morale in vrednot (Rus, 1968a, 1968b, 1969, 1972, 1976, 1990, 1995, 1997, 1999), mednarodnih odnosov (Rus, 1955, 1975, 1993, 1994) in duhovne kulture (Rus, 1997, 1999, 2000, 2001), filozofske antropologije (Rus, 1972, 1991, 1991a, 1991b, 1991c, 2000, 2005), izbranih področij filozofije – dialektike človeka, misli in sveta (Rus, 1968, 1969, 1978), razvoja filozofije (Rus, 1997), filozofske prakse (Rus, 1999), filozofije in svobode (Rus, 2000, 2005),

---

10 Navedeni so tudi nekateri viri/dela, ki jih avtorju pričujočega prispevka ni uspelo zaslediti v prav nobeni od obstoječih javnih predstavitev del dr. Vojana Rusa; navedena so tista, kjer je zagotovljena fizična dosegljivost del in/ali zanesljivost lokacije (velja za *Slovensko demokratično gibanje* (Rus, 2002 /še neobjavljeno/). Vojan Rus je pisal tudi spomine in razkrival, tudi kot osebni pričevalec, različne (tudi duhovne, vrednotne, zgodovinske in kulturne) svetove dveh različnih tisočletij, tako v obdobjih miru in sodelovanju kot včasih v usodnih (zgodovinskih) dilemičnih soočanjih v slovenskem nacionalnem prostoru. Pri tem je razkril tudi svoj sicer docela neopaženi literarni potencial.

Nekatere javne navedbe (del) dr. Vojana Rusa (spoštovanim bralkam/lcem se opravičujem, ker namerno in z razlogom izpuščam navedbo virov – do nekaterih se brez težav pride tudi z brskanjem po internetu) ga prikazujejo izključno kot filozofa na omejenem področju udejstvovanja (kar se po tem tudi »veljavno« pokaže/»dokaže« z omejenim prikazom njegovih del – njegovega dela/delovanja). Sam presojam, da nisem od nikogar (pa sem se kar precej »razgledal« tako doma kot po svetu) na področju družboslovja, filozofije in izbranih področij humanistike, deloma tudi psihologije (oz. njihovega interdisciplinarnega povezovanja) pridobil obsega in kakovosti znanja, kot sem ju pridobil od dr. Vojana Rusa. Na osnovi tako osebnih izkušnje kot analize vsebine del dr. Vojana Rusa si ga upam uvrstiti, kar je sicer povsem zamolčano, tudi med vrhunske predstavnike inter-/multi-/transdisciplinarnega področja humanistike in družboslovja. Že pred desetletjem in pol sva se pogovarjala o potrebi povezovanja antropologije, psihologije, sociologije, filozofije, pa tudi biologije človeka in (biofizikalne) ekologije v novo, antropopsihoekološko paradigmo.

globalizacije (Rus, 2001), ekonomije (Rus, 1957, 1981), religiologije (Rus, 1993, 1994, 2003), krščanstva (Rus, 1993, 1994, 2003), Sokola (Rus, 1993, 1994, 2003), T.G.M. – Tomáša Garriguea Masaryka (Rus, 1995, 1997, 2000, 2001), slovenskega demokratičnega gibanja (Rus, 2006 /še neobjavljeno/), akcija 25 poslancev (Rus, 1990), *Reforma sodobnega človeštva* (2012).

Dr. Vojan Rus je bil tudi eden redkih filozofov z oblikovanim izvirnim filozofskim sistemom, odprtim in fleksibilnim, s človekovo ustvarjalnostjo (zamisel in struktura ustvarjalnega dejanja), osebo (v konkretnih življenjskih situacijah) in etiko/vestjo kot njegovim središčem.

Več kot 40 let je tega, kar so glavni tajnik SAZU Jože Goričar, pa tudi Josip Vidmar in Matej Bor (kasneje pa še številnih drugi – dr. Anton Trstenjak, dr. Robert Blinc itd.) podprli dr. Vojana Rusa kot kandidata za člana SAZU, kamor ni bil sprejet v naslednjih 35 letih, po njegovem prepričanju, izraženem v enem od dopisov, zaradi »srditega odpora oblastniškega partijskega lobija, od najstarejšega sestava, do sedanjih političnih naslednikov lobija, ki ima malo znanja, pa veliko moči v omrežju«.¹¹

Nekaj kratkih vpogledov v nekatere prispevke dr. Vojana Rusa – nekaj indikativnih misli

Nekatere temeljne misli v prispevku *Pastorka svetovne filozofije* (2005) podajo nekaj temeljnih informacij o filozofski misli dr. Vojana Rusa. Glavna novost v utemeljitvi njegovega filozofskega sistema je analiza ustvarjalnega dejanja, ki je najmanjša celica človeške ustvarjalnosti in humanosti.

V njegovi filozofiji so natančno analizirane razlike med »zamislijo« na eni strani ter »pojmom, idejo, fantazijo in predstavo« na drugi strani. Omenjena pojmovna analitičnost se pojavlja tudi v delu *Etika in socializem* (1976) – naslov danes plaši, čeprav je v knjigi »socializma« relativno zelo malo, zelo veliko pa, poleg filozofije, visokokakovostnega diskurza s področja psihologije, sociologije, ekonomije ...

Predpostavka o domnevnih poskusih izločiti »zadnjo sled« Rusove filozofije iz »visokega šolstva« ni docela nerealna. Sestavni del te »iztrebitve« (»lustracije«) je bila, kot pravi Vojan Rus (2005, 133), »povsem sprevržena konstrukcija«, da

11 Neobjavljen dopis dr. Vojana Rusa marca 2015, str. 25; avtor pričujočega teksta je bil eden njegovih prejemnikov.

naj bi kot »dogmatični marksist« najprej dolgo razvijal samo teorijo biti in sveta (samo ontologijo in kozmologijo) in da naj bi se lotil etike, antropologije in estetike mnogo kasneje. Vendar dejstva pokažejo drugače: ko je leta 1964 začel delati na ljubljanski univerzi, je sam izbral kot svoj predmet etiko (in ne ontologijo), imel je nastopno predavanje iz etike in bil je izvoljen za docenta za etiko. Tako prvo monografsko študijo leta 1967 kot prvo monografsko knjigo je napisal iz etike.

V prispevku *Psihologija in filozofija – bližnji soustvarjalci* obravnava tudi Jeana Piageta (Rus, 2004) in ga opredeli kot resnično duhovno veličino družbenih in humanističnih ved in človeštva 20. stoletja, ki je z vrhunsko sintezo izvirnega teoretičnega in empiričnega dela interdisciplinarno odkrivala tudi imanentne, organske (in ne ideološko vsiljene) dialektične zveze med številnimi posamičnimi humanistično-družbenimi vedami.

Slovensko demokratično gibanje 1964–1972

Med tri najpomembnejše centre slovenskega demokratičnega gibanja 1964(1968)–1972 (v nadaljevanju SDG) prišteva Vojan Rus (2006, 194–195) Kavčičevo skupino, Republiško skupščino in skupino z Oddelka za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (!).

Vojan Rus ocenjuje, da je bila edini vzrok, da je bilo SDG odstranjeno, (kvantitativna) silovitost konservativne protiakcije, ki je razpolagala z večino politične sile v državnem in upravnem aparatu (Rus, 2006, 201).

Konservativna ofenziva je imela za številne ljudi celo življenjske težke posledice: uničenje politične in pogosto poklicne kariere, zdravja, časti, varnosti in finančnega položaja, vendar se nobeden od najbolj izpostavljenih v demokratičnem gibanju 1964–1972 v tridesetih letih (1971–2002) ni zlomil.

Če bi imelo več časa in če ne bi bilo ukinjeno, bi SDG največ naredilo in za Slovenijo in za druge narode Jugoslavije, če bi podvzelo demokratično posredovalno vlogo (Rus, 2006, 203), o čemer je Vojan Rus tudi konkretnje pisal v časopisu *Delo*, in sicer 22. 9. 1990 in 28. 2. 1991 (Rus, 2006, 203).

Nedvomno je, pravi Vojan Rus, sodobna slovenska politika prišla dlje kot demokratično gibanje 1964–1972, ker je končno ukinila sistemski politični monopol partije in omogočila nastanek več strank (Rus, 2006, 203).

Sodobna slovenska politika pa zaostaja za gibanjem, ker je obremenjena s klientelizmom in partitokratizmom, od SDG pa bi se lahko česa naučila glede politične etike in politične strategije, ki sta neločljivi (Rus, 2006, 203).

Naj ob 20. obletnici nastanka teksta *Slovensko demokratično gibanje (1964–1972)*, še dvajset let kasneje neobjavljenega,¹² »obležalega« pri založbi Borec, podam oceno tega dela s strani mag. Ceneta Matičiča. Kdor ve, kdo je bil in kaj je naredil mag. Cene Matičič, ne bo imel večjih težav ne s sprejemanjem ne z razumevanjem njegovega teksta.¹³

SLOVENSKO DEMOKRATIČNO GIBANJE (1964–1972)

To, skoro 150 strani obsežno znanstveno delo, ki ga univ. prof. Vojan Rus predstavlja slovenski javnosti, je nedvomno najpomembnejša in najizčrpnjša študija razvoja in stanja demokracije v obdobju tako imenovane Kavčičeve prve pomladi.

Delo, ki ni ravno lahko branje, bo nedvomno dvignilo nemalo prahu med slovenskimi intelektualci vseh profilov; tako tistimi, ki so to, sicer kratko a plodovito obdobje neposredno doživljali ali pa v njem celo sodelovali, vsekakor pa z njimi simpatizirali, kot tistimi, ki so najvidnejše akterje v letih protiakcije kar se da poslušno, aktivno ali pa celo agresivno napadali, kot tudi tiste, ki so se previdno in »ziheraško« umaknili za zapečkarske okope.

To pogumno delo je prvenstveno namenjeno tudi tistim mlajšim slovenskim razumnikom, ki jim je bilo to obdobje na ta ali oni način zamolčano, ali pa kot marginalno, skoro nepomembno in popačeno prikazano, vse v že »deja vu« znamenju, da se je obdobje prave demokracije pričelo šele z letom 1990 ali pa kvečjemu z znamenito 57 številko Nove revije.

Dr. Vojan Rus je svojo študijsko raziskavo razdelil v štiri poglavja, od katerih prvo govori o metodoloških predpostavkah

---

12 »Študijo s tem naslovom (2003) strani sem končal leta 2000 ...« (Rus, 2006, 187)

13 Prispevek dr. Vojana Rusa *Slava Filozofske fakultete*, ki je objavljen v *Anthroposu* (Rus, 2007), ima tudi dokumentirano prilogo: ocene pokojnega Ceneta Matičiča pa tudi Avgusta Majeriča in Mirana Goslarja, ki so bile kot del članka s preverljivimi izvori in vsebino objavljene tudi leta 2007 v že omenjeni številki *Anthroposa*. Zaradi omejenega števila strani na tem mestu navajam samo oceno mag. Ceneta Matičiča.

raziskave, drugo o zgodovinskih pogojih tega demokratičnega gibanja, tretje o glavnih centrih demokratičnega gibanja, četrto pa o splošnem pogledu na slovensko demokratično gibanje in ga torej lahko smatramo kot neke vrste succus tega filozofskega znanstvenega dela.

Marsikdo je prepričan, da tridesetletna razdalja ni zadostna za zgodovinsko presojo takratnega demokratičnega gibanja. Osebo pač menim, da je ta časovni odmik kar pravšnji za študijo dr. Vojana Rusa, ki je v tem gibanju »slovenske pomladi« tudi sam zelo aktivno sodeloval. In ga, v času silovite in brutalne protiakcije tudi vehementno in argumentirano branil.

Prof. dr. Vojan Rus je ena osrednjih osebnosti slovenskega demokratičnega gibanja oziroma slovenske pomladi na prelomu iz šestdesetih v sedemdeseta leta (zgodovinar dr. Božo Repe označuje ta čas kot »liberalizem v Sloveniji«).

V tem živahnem in klenem Gorenjcu, sokolu Masarykove šole se skriva filozof »par excellence« z bogatim opusom nekaj desetih izdanih filozofskih knjig zelo širokega profila in mnogimi zamislimi. Njegova znanstvena pričevanja so pomemben in nenadomestljiv, večkrat pa tudi »šokanten« zapis dogajanj okoli vseh treh oblik demokratičnega gibanja 1964 do 1972, ki pomenijo zelo pomemben prispevek k razvoju žlahtne demokracije ter osamosvajanju Slovenije.

V Kamniku, 1. 7. 2002

mag. Cene Matičič

Slava Filozofske fakultete

Slava Filozofske fakultete je naslov prispevka, objavljenega v reviji *Anthropos* (Rus, 2008), iz katerega je razbrati, da je bila zgodovinska slava Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v tem, da sta bila na njej kar dva od petih centrov slovenskega vsenacionalnega demokratičnega gibanja 1964–1972: Oddelek za filozofijo in študentsko gibanje, ki sta aktivno sodelovala ali bila celo na čelu največjih in najodmevnejših akcij (Rus, 2006, 194) demokratičnega gibanja ter imela odločno podporo vse fakultete (Rus, 2008).

Edino študentsko gibanje v svetu, ki je tedaj prodrlo v nacionalni parlament z dvema poslancema, je bilo slovensko: študentsko gibanje je podprlo izvolitev poslancev Toneta Remca in dr. Vojana Rusa (ki je bil tedaj v svetu edini profesor, izvoljen kot študentski poslanec) v republiški zbor.¹⁴

Še pred četrto stoletja je opozarjal, da je resnica o študentskem gibanju, povezana s FF in Aškerčevo, v mnogocem na novo preoblečena. Tako pravi v reviji *Anthropos*: »V 70ih letih so vsi udeleženci demokratičnega gibanja vedeli, da sem ob večtisočglavi študentski zasedbi Aškerčeve ceste in ob njihovem demonstrativnem pohodu v mesto jaz osebno preprečil nevarne spopade med množico študentov in policijo (milico) ... V nasprotju s to resnico pa si je v TV oddaji nekdanji mladec in danes dobro stoječ politik kar prisvojil zaslugo za preprečitev spopadov. Moje delovanje v teh dogodkih, ki ga je neposredno videl, pa je povsem zatajil.« (Rus, 1996, 255)

»Vse moje delovanje je politik na televiziji skrbno zamolčal, čeprav sva bila ves čas od fakultete do skupščine v najbolj neposredni bližini.« (Rus, 1996, 256)

Naj na tem mestu omenim očetovo visoko spoštovanje zadržanja Pavla Čelika, ki je bil eden tistih v tedanji milici, ki so s strpnostjo, visokim profesionalizmom in odgovornostjo pomembno prispeval k mirni razrešitvi situacije na Aškerčevi.¹⁵

Slovenska identiteta

Za sodobno in prihodnje slovensko politično in družbeno življenje je po Vojanu Rusu pomembnih pet vseslovenskih modernih nadstrankarskih političnih gibanj: 1. taborsko gibanje v letih 1868–1871; 2. deklaracijsko gibanje v letih 1917–1918; 3. Osvobodilna fronta slovenskega naroda (1941–1945); 4. slovensko demokratično gibanje (1964–1972); 5. Odbor za zaščito človekovih pravic (1988–1989) (Rus, 2006, 188).

Identitetnih in antropoloških vprašanj pa se je Vojan Rus loteval tudi na nivoju vsebin »slovenske identitete« (Rus, 2007).

14 Kot pravi Vojan Rus, je v publikaciji *Študentsko gibanje 1968–72*, še resnični podatek: »V poročilu o delu skupnosti študentov v letu 1969 /.../ str. 19, beremo: 'Pri neposrednih volitvah v republiški zbor sta oba naša kandidata zmagala z veliko večino glasov (Tone Remc in dr. Vojan Rus).« (Rus, 1996, 67)

15 Kasneje je gospod Čelik svojo knjigo *Policaji (orožniki, miličniki, policisti)* (1991) podaril Vojanu Rusu, in sicer z ročno napisanim posvetilom »G. Vojanu Rusu v spomin na leta, ko sva skupaj reševala sporna dogajanja na ljubljanskih ulicah. Ljubljana, 17. 10. 1991, Pavle Čelik«; knjiga s posvetilom je še vedno dosegljiva kot knjižnična dediščina dr. Vojana Rusa.

Meni, da so vidiki *nacionalne zgodovine*, ki posebej močno utemeljujejo *sodobno slovensko državno samostojnost*), naslednji: 1. Prešernova *Zdravljica*; 2. zgodovinska zveza med Maistrom in Masarykom; 3. slovenski antifašizem in antistalinizem; 4. slovenska sprava; 5. veliko demokratično gibanje 1964–1972; 6. zadnja faza boja za popolno državno samostojnost Slovenije (Rus, 2007, 446).

Hkrati predstavlja tezo, ki je v slovenskem družboslovju nova: »Masaryk ima več zaslug za Slovenijo od vseh politikov tedanjega časa – več zaslug, kot npr. vsi tedanji slovenski, jugoslovanski in vsi zahodni politiki.« Da je Slovenija danes tako velika, kot je, ima v letih 1914–1918 največ zaslug Masaryk; če ne bi bilo tedaj intenzivne Masarykove mednarodne dejavnosti (v prvi svetovni vojni), bi bila danes Slovenija »morda le pol tako ‘velika’, kot je sedaj, in je morda sploh ne bi bilo kot države« (Rus, 2007, 451).

Resnično zelo zanimiv in preverljiv, v vsej širini in specifičnosti posebne obravnave vreden pa je naslednji zapis dr. Vojana Rusa (Rus, 2007, 468–469): »Slovensko popolno suverenost in osamosvojitve sem obravnaval kot *povsem neizbežno* in kot povsem *gotovo* v članku, objavljenem v Delu devet mesecev (22. septembra 1990) *pred* sklepom skupščine o samostojnosti Slovenije in *tri* mesece pred plebiscitom:

Predložimo skupščinam vseh republik ..., *da na podlagi suverenosti vsake od njih* ... Imajo pa pravico do *svoje iniciative* v mednarodnem življenju glede vseh ekonomskih, kulturnih in strankarskopoličnih mednarodnih vezi, ki so zunaj dogovorov, ki bodo soglasno sprejeti tudi v bodoče ...

Naj se malo šalim: jaz sem bil tu celo *dosti manj* ‘jugonostalgichen’ kot *Temeljna ustavna listina* devet mesecev kasneje, ker ona predvideva večjo povezavo jugorepublik (‘ob sočasnem preoblikovanju jugoslovanske zvezne države *v zvezo suverenih držav*’, ‘dogovarjala o *institucionalnih* in drugih povezavah’); med tem, ko jaz v tem članku predlagam manj (*samo popolno nevtralnost in obrambni dogovor* in prav nobenih drugih ‘zvez držav’).

Glede zastopanja slovenske samostojnosti se tehtnica še bolj nagne v mojo stran, če bi primerjali *celotno strategijo* osamosvajanja, ki sem jo predložil jaz (npr. glede mednacionalnih odnosov, mednarodne politike, glede celote notranjega razvoja Slovenije; vendar tu ni prostora.« (Rus, 2007, 468–469)

V okviru problematike nacionalne identitete in filozofske antropologije se je Vojan Rus obširneje lotil tudi vprašanja sprave. Prepričan je bil, da so bili

koristni tudi kasnejši prispevki k spravi: svečanost v Rogu,¹⁶ plebiscit in še zlasti enotni slovenski odpor agresiji na Slovenijo v letu 1991 (Rus, 2007). Ves čas pa tudi intenzivno zavzet za Slovenijo kot domovino in državo.¹⁷

Akcija 25 poslancev

»Poglavje« o akciji 25 poslancev (iz leta 1971, ki je, mimogrede, tudi leto zasedbe Aškerčeve) bom začel z delom dopisa, ki je datiran s 14. 1. 2007 in ga je mag. Cene Matičič, eden najbolj izpostavljenih poslancev, v zvezi s svojo knjigo (2007) poslal dr. Vojanu Rusu.¹⁸

O omenjeni akciji je bil leta 1987 izpeljan zanimiv intervju, v katerem se, na določenem mestu in na zanimiv način, znova omenja FF Univerze v Ljubljani.¹⁹

-
- 16 Se tudi ponašam s tem, da sem (bil), l. 1979, udeleženec MDA (mladinske delovne akcije) Suha krajina: kasneje sem zapisal, kar se lahko preveri, v eni od mojih biografij za prijavo na delovno mesto na FF v Ljubljani, da področja nisem izbral po naključju – mojo odločitev in namen na kratko omenja tudi dr. Vojan Rus v svojem prispevku o nacionalni identiteti in spravi (Rus, 2007, 462); res je, da več nisem do-pisal, je bilo pa mnogim molče jasno, da s tem skušam sporočiti, kar sem tudi javno razlagal, da čutim dolg do še živečih ljudi v krajih, kjer so v vrtincih povojnih tragedij številne družine izgubile najbližje v izvensodnih povojnih pobojih; redkokdaj prej in kasneje sem imel »občutek«, da sem za koga toliko koristnega naredil. V spodbudo in oporo mi je bil ves čas, skozi desetletja, dr. Vojan Rus s svojo oznako, da gre tudi za eno največjih tragedij v zgodovini slovenskega naroda. Se dobro spomnim njegovih izjav, da je (bila) večja tragedija samo vojna sama. Do aprila 2019 sem zelo pogrešal ta(k) način prepoznavanja in doživljanja ene največjih travm v zgodovini slovenskega naroda, kot sem ga bil desetletja navajen pri Vojanu in sem ga tudi sam navajal, vse od začetka osemdesetih let, ob različnih priložnostih. Po aprilu 2019 sem ga po nekaj desetletjih prvič zasledil tudi v nekaterih drugih slovenskih medijih (oprostite, ker ne navajam virov, čeprav jih imam, hvala za razumevanje).
- 17 Gospod Jakub Hladik, l. 2005 sekretar češkega predsednika Havla, je v imenu predsednika izrazil spoštovanje do dejavnosti Vojana Rusa v slovenskem Društvu T. G. Masaryk, in sicer v posebnem dopisu 20. septembra 2005. (Dopis oz. kopijo v osebni arhivu hrani Velko S. Rus.) – To je bilo hkrati obdobje, ko je Vojan Rus visokim predstavnikom Francije, Rusije, Združenega kraljestva in ZDA poslal apel v zvezi z zagotavljanjem legalnosti, legitimnosti in stalnosti/permanentnosti slovenskih državnih meja.
- 18 »To knjigo posvečam 'Akciji 25 poslancev', in s tem tudi vsem dvajset in petim poslancem, ki so leta 1971 s svojimi podpisi akcijo sprejeli kot svojo, in s tem postavili na 'kocko' lastno, tako oblastno, kot družbeno in politično aktivnost v takratni skupni državi. Ob siloviti in brutalni 'protiakciji' takratnega konservativnega jedra starih komunističnih sil, so bili vsi močno prizadeti: kaznovani, nekateri prisiljeni odstopiti, nekateri pa za desetletja z epitetonom 'državni sovražnik' potisnjeni na stranski tir! (Kamnik, 14. 1. 2007 ... Cene.)« (Iz osebnega dopisa mag. Matičiča dr. Vojanu Rusu)
- 19 Intervju Petra Jambreka s Tonetom Remcem v *Problemih* l. 1987. Tedaj se je npr. slikovito govorilo o poslancih kot »lutkah v rokah razrednega sovražnika in temnih sil«, za kar so bile imenovane neke skupine, ki naj bi se na Filozofski fakulteti zbirale okrog Vojana Rusa: »temne sile, ki se na FF zbirajo okoli Vojana Rusa« (Intervju, 1987, 37). Za ta diskurz bi lahko predpostavljali, da ga »tedaj« ni šlo pripisovati samo enemu izvoru, ampak skupnemu, širšemu diskurzu komunikacij, tedanjih označevanj in pritiskov na dr. Vojana Rusa, ko je stvarnost celo zelo prehitela literaturo in njeno kasnejšo uprizoritev, brez kakršnekoli zveze z akcijo 25 poslancev: Brešanov *Nečastivi na Filozofski fakultetu (Hudič na Filozofski fakulteti)* v Mestnem gledališču ljubljanskem l. 1982. Seveda ni vedel, da je manj znana arena življenja bolj znano areno literature v Sloveniji prehitela za dobrih deset let.

Vojan Rus pa je zapisal: »Še v letu 1996 je novo partijsko vodstvo javno priznavalo zgodovinski pomen 'akcije 25 poslancev' in tedanjega gibanja, ker je pristalo na javno, uradno proslavo v skupščini ob 25. obletnici akcije, ki je bila tudi dostojno prikazana v dnevnem tisku.« (Rus, 2007, 463) Pa tudi: »Po letu 1996 je sledil *negativen obrat*. Od tedaj je 'akcija 25 poslancev' tudi v 'svobodnih medijih' potisnjena v globoko temo; sistematično preprečujejo, da bi bila objavljena njegova študija o gibanju 1964–1972: /.../ začela so se celo pojavljati 'avtoritativna' *blatenja*.« (Rus, 2007, 464)

Reforma sodobnega človeštva

Sinteza študij, ki jih je dr. Vojan Rus obdelal v 42 izvirnih knjigah iz sociologije, ekonomije, politologije, mednarodnih odnosov in filozofije, je podana v študiji *Reforma sodobnega človeštva* (Rus, 2012), v kateri je utemeljil pojem *komplementarne, kooperativne in solidarne družbe*.

Odločil sem se, da nekaj misli iz študije prikažem predvsem z njenimi citati, ne kot celostni vtis, ampak kot motivacijo za branje celotne brošure:

»V tej zamisli sem poskušal združiti v celoto različne elemente reform, ki so se v zgodovinsko-družbenih primerih že izkazali za dobre, še posebej v 20. stoletju. Moja izbira teh pozitivnih elementov reform je bila brez vsakršne ideološke ozkosti. Edini kriterij pri izbiri je bila že dokazana humana učinkovitost dosežanih delnih reform, ne glede na to, ali imajo duhovne korenine v velikih religijah vsega človeštva, v razsvetljenstvu ali v meščansko kapitalistični zgodovini ali v zamislih in rezultatih zahodno-evropske socialne demokracije.« (Rus, 2012, 23)

In:

»Seveda nimam nobenih iluzij o tem, da se bo nujna celostna reforma sodobnega človeštva izvedla z lahkoto. /.../ Morda se bodo še pred to reformo žal zgodile velike človeške katastrofe, ki bodo šele človeštvo prisilile, da bo rešilo svoj obstoj z celostno

reformo. Vendar pa te katastrofe niso neizogibne; celostna reforma bi se lahko izvedla prej, človeštvo stoji pred jasnim razpotjem, pred alternativo!« (Rus, 2012, 24)

Naj posebej opozorim na naslednje misli dr. Vojana Rusa: »Realno možna optimalna družba, ki zmanjšuje vedno možne krizne disproporce, ni niti čisti totalni kapitalizem niti socializem, ampak *kooperativna, solidarna, komplementarna družba*. Ta povezuje nasprotno različne pozitivne aspekte v komplementarne celote: celota svobodne osebe in družbene odgovornosti; komplementarnost konkurenčnosti, ekonomičnosti in solidarnosti; povezava tržišča in reguliranja; države, dela in kapitala; gospodarske rasti in čuvanja okolja; materialne proizvodnje in moderne duhovne in telesne kulture; tradicije in modernosti; globalnega, nacionalnega in lokalnega razvoja.« (Rus, 2012, 13)

Spomenik Josipu Rusu

Josip Rus, oče Vojana Rusa,²⁰ diplomirani pravnik (pravo je študiral tudi na Dunaju in v Pragi), je bil poleg tega na FF v Ljubljani pred II. svetovno vojno tudi absolvent filozofije, pa tudi psihologije, kot jo je razvijala t. i. »Vebrova šola«, zelo pogost Vebrov so-diskutant, tako na FF kot v prostem času, pa tudi kot prvi in najbližji večletni Vebrov sosed v Ljubljani.

Med (/strokovni/ javnosti) manj znanimi deli in dejavnostmi Josipa Rusa, prvega predsednika IO OF slovenskega naroda,²¹ sta tudi anticipacija samostojne slovenske države²² in zagovarjanje neodvisnega vodenja partizanskih enot v

---

20 Josip Rus, tudi koroški borec, je prvorojenemu sinu dal ime po pesniškem vzdeвку generala Rudolfa Maistra – Vojanova.

21 OF slovenskega naroda je bila ustanovljena 26. aprila 1941. Kot aktivni udeleženeec se Josip Rus spominja tako: »Zanesljivo se spominjam, da ni bilo govora o protiimperialistični fronti, ampak o Osvobodilni fronti.« (Rus, 1992, 137) Z vidika jubileja FF Univerze v Ljubljani naj omenim, da se je Josip Rus tedaj srečal še z dvema soustanoviteljema OF, z Borisom Ziherlom (Rus, 1992, 137), l. 1960 ustanoviteljem Oddelka za sociologijo na FF (leto 2020 kot 60. obletnica ustanovitve omenjenega oddelka) in z dr. Francem Šturmom (dekan FF v študijskem letu 1941/42, v *Slovenskem biografskem leksikonu* je zapisano: »V noči med 11. in 12. marcem 1944 sta ga neznana okupatorjeva sodelavca odvedla brez sledu, datum smrti je določilo sodišče 1947.« <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi672262/>).

22 V reviji *Sokol* je januarja 1938 izšel prispevek Josipa Rusa *Narodnost, država, sokolstvo*. Opozarjam na odstavek, ki je povzet iz širšega prispevka avtorja prof. dr. Janka Prunka *Politični, družbeni in socialno-antropološki pogledi slovenskih ljudskofrontnih sil 1938–41*: »Sledi dejstvo, da narod ni država, in še bolj očitno dejstvo, da država ni narod. Država je oblika reda določene skupine ljudi. Ni nujno, da je ta ljudska skupina narod, je pa nasprotno nujno, da ima vsak neodvisen narod svojo samostojno organizacijo reda, svojo lastno državo.« (Rus v: Prunk, 1986, 1121)

Sloveniji,²³ hkrati pa je celoto vseh doprinosov Josipa Rusa, kot nihče pred njim, dr. Vojan Rus argumentirano strnil v predlog postavitve spomenika Josipu Rusu v Ljubljani, za kar si je intenzivno prizadeval od l. 2005 pa do svoje vse bolj misteriozne smrti avgusta 2015.

»Zaključek«

Oče mi je ves čas »polagal na srce«, da smo lahko tudi kot nepopolni in v svoji nepopolnosti vedno pripravljeni na preseganje in aktualizacijo samih sebe kot avtentičnih oseb, kajti ravno oseba in njena vest sta bili za Vojana Rusa najvišja obča vrednota.

Vedno jo je povezoval s človekom, njegovo ustvarjalnostjo, s samopreseganjem in z duhom, ki veje z naslovnice njegove knjige *Filozofska antropologija* (1991), kjer je – prevedeno iz stare grščine, njemu s tako odlično klasično izobrazbo tako ljubega jezika – zapisano: »Duši ne (s)poznaš meja, tako globok logos ima.«

Bilo bi popolnoma nesprejemljivo, da bi bil njegov odhod razložen oz. interpretiran na enako (simbolno) nekonsistenten način,²⁴ kot je bil v času njegovega življenja pogost protidejstven način, ki se je Vojanu Rusu pogosto dogajal kot sicer človeško tudi nepopolnemu, vendar dinamičnemu, kreativnemu, izvirnemu in demokratičnemu akterju slovenske znanosti in t. i. družbenega življenja.

Pričujoči prispevek je bil prvič poslan v objavo v skoraj dvakrat obsežnejši varianti nekaj dni po veliki noči, največjem krščanskem prazniku, ki je 12. in 13. 4. 2020 zaradi pandemične COVID-19 grožnje potekal kot nikoli v nam znani zgodovini praznovanja. Iskreno sem sočustvoval in sočustvujem z velikim številom žrtev

---

23 »Vzemimo za primer ne neznanu polemiko v Izvršnem odboru OF o podreditvi partizanske vojske jugoslovanskemu Vrhovnemu štabu, posredno torej CK KPJ. Ta je potekala po do sedaj znanih podatkih maja 1943, Rus pa je v njej edini vztrajal na stališču, da ostane pravica imenovanja vodilnega vojaškega kadra Izvršnemu odboru (Dokumenti ljudske revolucije 7, dok. 66; E. Kocbek: Listina, str. 51; T. Fajfar: Odločitev, II. izd., str. 281–285)«. (Guštin, 1993, 241–242.)

24 Opomba št. 2 dopisa, poimenovanega »Državljska pobuda, temelječa na 45. členu ustave R Slovenije, za oblikovanje zakonodajne rešitve v zvezi z vprašanjem nekdanje sokolske lastnine v Sloveniji, vključno s krajšim zgodovinskim orisom nastanka in utemeljitve pričujočega predloga«, ki je bil aprila 2019 poslan vodjem političnih strank v slovenskem parlamentu: »Morda tudi zato, ker sem ob tej priložnosti tedaj poslal še dodatni tekst, in sicer na temo vse bolj misteriozne, v sklopu nenavadno nekonsistentnih poročil in obstoječih uradnih podatkov/informacij na osnovi zdaj dosegljivih uradnih podatkov nedokazljive in istočasno neovrgljive možnosti morda (zelo) hude smrti dr. Vojana Rusa (avgusta 2015), in sicer s pozivom, da se tak nesprejemljivo necivilizacijski pristop/odnos do (dejanskega; dodano tukaj, op. a.) vzroka smrti in obravnave pokojnika po njej razreši v skladu z deklarativnimi strokovnimi in etičnimi evropskimi normami 21. stoletja, brez česar se lahko, v podobnih dilemičnih situacijah in primerih, krhajo temelji zaupanja v verodostojnost interpretacij/razlag, povezanih z usodnimi življenjskimi trenutki.«

epidemije in z njihovimi svojci ter si želim rešitve. V zvezi s covidom in smrtjo dr. Vojana Rusa nečesa ne bom izrekel, nekaj drugega pa bom, in sicer, da se tudi njej, pandemični grožnji, realno in izvedljivo zoperstavljata koncept in »realna, optimalna in izvedljiva« realizacija »sodelujoče, komplementarne in solidarne družbe«, kot jo je v brošuri *Reforma sodobnega človeštva* (Rus, 2012) predstavil dr. Vojan Rus, ki se je tudi v najtežjih preizkušnjah, na prehodu tisočletij, pogumen in neuklonljivega duha, z najvišjo etično normo v srcu in dejanju, z vrednotami osebe, ljubezni in vesti, s svojimi doprinosi in deli, neizbrisno samopresegel v bodočnost in živost nekaterih najpomembnejših vrednot tako svojega naroda kot splošno človeško vrednega.

Literatura

- Bajt, A., Revizija: odgovor na besedilo dr. Tineta Hribarja, ki je v Mladini izhajalo v juliju in avgustu, *Mladina* št. 39, 46-47, 1999.
- Guštin, D., Veljko Rus: Zapiski iz življenja Josipa Rusa. Društvo piscev NOB Slovenije, Partizanski knjižni klub: 1, Ljubljana 1992, 241 strani, *Prispevki za novejšo zgodovino* let. XXXIII, št. 1-2. 1993, str. 240-242.
- Kalan, V., Oddelek za filozofijo, v: *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919-2009* (ur. Bucik, V. idr.), Ljubljana 2009, str. 130-149.
- Matičič, C., *Temeljna dela ekonomije ali Na izviroh ekonomske znanosti (misli) od Aristotela do Galbraitha (Sena)*, Kamnik 2007.
- Oddelek za filozofijo, v: *Slavnostni zbornik ob 100-letnici Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani* (ur. Pompe, G.), Ljubljana 2019, str. 41-42.
- Prunk, J., Politični, družbeni in socialno-antropološki pogledi slovenskih ljudskofrontnih sil 1938-41, *Sodobnost* (1968) let. 34, št. 12, 1986, str. 1118-1127.
- Rus, V., *Zapiski iz življenja Josipa Rusa*, Ljubljana 1992.

Bibliografija Vojana Rusa

- Rus, V., *Indokina*, Beograd 1954.
- Rus, V., *Put savremene Indije*, Beograd 1955.
- Rus, V., *Ženevska konferencija i njen značaj*, Beograd 1955.
- Rus, V., *Perspektivno planiranje u Indiji*, Beograd 1957.
- Rus, V., *Delavsko gibanje v Indiji*, Ljubljana 1960.
- Rus, V., *Hegelova i marksistička dijalektika o istovetnosti i razlici*, Beograd 1963.

- Rus, V., *Politički sistemi i pokreti u nerazvijenim zemljama*, Beograd 1964.
- Rus, V., *Sodobna filozofija med dialektiko in metafiziko*, Ljubljana 1968.
- Rus, V., *O nekaterih osnovah etike*, Ljubljana 1968.
- Rus, V., *Dialektika človeka, misli in sveta*, Ljubljana 1969.
- Rus, V., *Kultura, politika in morala*, Maribor 1969.
- Rus, V., Stalinov »Diamat« in filozofija v SSSR, v: Rus, V., *Kultura, politika in morala*, Maribor 1969, 76–81 (prvič objavljeno v reviji *Mladost* VIII/5–6, 1951, str. 407–413).
- Rus, V., *Dijalektika čoveka i sveta*, Beograd 1969.
- Rus, V., Filozofski temelji moralne kulture, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved* 1972, let. 4, št. 3/4, str. 77–83.
- Rus, V., Frommova in Schelerjeva antropologija, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1972, let. 4, št. 3/4, str. 103–130.
- Rus, V., *Izvori in temelji nevrščenosti*, Ljubljana 1975.
- Rus, V., Bistvo vrednot in človeške vrednote, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1975, let. 7, št. 1/4, str. 11–34.
- Rus, V., *Etika in socializem*, Ljubljana 1976.
- Rus, V., *Izvirna marksistična dialektika*, Ljubljana 1978.
- Rus, V., Zakaj ponovno o Kantovi in Heglovi estetiki, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1980, let. 12, št. 1/2, str. 140–154.
- Rus, V., *Pristop k ekonomskemu položaju delavcev v kapitalizmu*, Maribor 1981.
- Rus, V., *Nadaljevanje naše poti*, Ljubljana 1983.
- Rus, V., *Možnost nove estetike*, Ljubljana 1983.
- Rus, V., *Sodobni svet in filozofija*, v: *Filozofske teme: študijsko gradivo* (ur. Jerman, F. idr.), Ljubljana 1988, str. 219–321.
- Rus, V., *Na kriznih križpotjih*, Ljubljana 1988.
- Rus, V., Moderna levica za humani socializem 21. stoletja, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1989, let. 20, št. 5/6, str. 246–253.
- Rus, V., »Akcija 25 poslancev«, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1990, let. 22, št. 3/4, str. 397–428.
- Rus, V., Vrednote in morala. *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1990, let. 22, št. 5/6, str. 271–284.
- Rus, V., 50 let OF in znanost, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1991, let. 23, št. 4/5, str. 374–378.
- Rus, V., *Filozofska antropologija*, Ljubljana 1991.

- Rus, V., Filozofska antropologija kot revolucija filozofije na pragu 21. stoletja, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1991, let. 23, št. 1/3, str. 119–150.
- Rus, V., Filozofska antropologija, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1991, let. 23, št. 4/5, str. 98–123.
- Rus, V., Filozofska antropologija, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1991, let. 23, št. 6, str. 185–214.
- Rus, V., Umetniško delo, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1992, let. 24, št. 1/2, str. 83–109.
- Rus, V., Umetniško delo, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1992, let. 24, št. 3/4, str. 169–190.
- Rus, V., Umetniško delo, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1992, let. 24, št. 5/6, str. 101–124.
- Rus, V., *Eстетika in kalistika*, Ljubljana 1993.
- Rus, V., Izjemnost umetniške forme/lika, *Sodobnost* 10, 1993, str. 872–891.
- Rus, V., O vsebini in formi umetnine, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1993, let. 25, št. 1/2, str. 216–242.
- Rus, V., Umetnina kot visoka duhovna transcendenca, *Sodobnost* 1, 1993, str. 73–82.
- Rus, V., Umetnina kot visoka duhovna transcendenca, *Sodobnost* 2, 1993, str. 184–197.
- Rus, V., Realnost krščanskih temeljev nove Evrope, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1993, let. 25, št. 5/6, str. 305–322.
- Musek, J., Juhant, J., Rus, V., Symposium: Spiritual culture and international relations – introductory word / uvodna beseda, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved* – international issue let. 26, 1994, str. 5–6.
- Rus, V., La réalité des bases chrétiennes l'Europe nouvelle. *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved* – international issue let. 26, 1994, str. 218–233.
- Rus, V., T. G. Masaryk, demokracie a současna Evropa, v: *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T. G. Masaryka ve dnech 22.–24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka* (ur. Opat, J.), Praha 1995, str. 302–312.
- Rus, V., *Žive vrednote antifašizma*, Ljubljana 1995.
- Rus, V., Študentsko gibanje 1968–1972 (Odgovor in popravek, naslovljen na TV Slovenija 2), *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1996, let. 28, št. 3/4, str. 254–256.

- Rus, V. (ur.), *Etika in morala v sodobni družbi: zbornik*, Ljubljana 1997.
- Rus, V., T. G. Masaryk, *Little nations and Modern International System*, v: *Sto let Masarykovy České otázky, mezinárodní vědecké konference pod záštitou prezidenta republiky*, (ur. Broklova, E.), Praha 1997, str. 202–208.
- Rus, V., *Najnovejše težnje v razvoju filozofskih disciplin v razvitih deželah: zaključno poročilo o rezultatih opravljenega znanstveno-raziskovalnega dela na področju temeljnega raziskovanja v letu 1996*, Ljubljana 1997.
- Rus, V. (ur.), *Intelektualci in sedanjost/preteklost*, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1997, let. 29, št. 1/3.
- Rus, V., *Napredni intelektualci v (možnem) posttotalitarnem obdobju*, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1997, let. 29, št. 1/3, str. 135–138.
- Rus, V., »Pot slovenskega sokolstva se je končala slavno« (Josip Rus), *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1997, let. 29, št. 4/6, str. 183–201.
- Rus, V., *Duhovni voditelj in graditelj (Ob 75-letnici dr. Vekoslava Grmiča)*, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1998, let. 30, št. 1/3, str. 6–10.
- Rus, V., (ur.), *Skupne vrednote Evrope in Slovenije*, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1999, let. 31, št. 4/6.
- Rus, V., *Zgodovinska družbena praksa kot prvo merilo znanstvene kvalitete družboslovja in filozofije*, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1999, let. 31, št. 1/3, str. 297–311.
- Rus, V., *Za kulturno in konfederativno Evropo narodov*, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 1999, let. 31, št. 4/6, str. 345–358.
- Rus, V., *Philosophische Anthropologie*, München 2000.
- Rus, V., *Sprava (v Sloveniji in v Evropi)*, *Znamenje: revija za teološka, družbena in kulturna vprašanja* 1–2, 2000, str. 85–95.
- Rus, V., *Svobodna filozofija (Filozofski oddelek FF v letih 1962–73)*, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2000, let. 32, št. 3/4, str. 173–184.
- Rus, V., *Realisation of Masaryk's concept of new Europe*, v: T. G. Masaryk, *idea demokracie a současné evropanství. Sborník mezinárodní vědecké konference konané v Praze 2.–4. března 2000, pod záštitou prezidenta České Republiky Václava Havla*, (ur. Voracek, E.), Praha 2000, str. 71–80.

- Rus, V., Globalizacija in človekove pravice – uvodne opombe, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2001, let. 33, št. 4/6, str. 17–24.
- Rus, V., Humaniziranje globalizacije. *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2001, let. 33, št. 4/6, str. 275–296.
- Rus, V., Realizacija Masarykovega koncepta nove Evrope, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2001, let. 33, št. 1/3, str. 277–288.
- Rus, V., *Slovensko demokratično gibanje 1964–1972*, Ljubljana 2002 (pripravljeno za tisk).
- Rus, V., Masaryk's social practical philosophy and contemporary intellectuals, v: TGM, Rusko a Evropa, Dilo – vize – pritomnost. *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané ve dnech 12.–14. září 1997 v Praze*, (ur. Kratky, K.), Praha 2002, str. 445–449.
- Rus, V., Kocbek. *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2004, let. 36, št. 1/4, str. 419–426.
- Rus, V., Psihologija in filozofija – bližnji soustvarjalki, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2004, let. 36, št. 1/4, str. 221–244.
- Rus, V., Pot slovenskega sokolstva se je končala slavno (Josip Rus), v: *Sokol: včeraj, danes, jutri – obletnice, doprinosi, pomeni – 1997* (ur., Rus, V. S.), Ljubljana 2005, str. 68–92.
- Rus, V., Pastorka svetovne filozofije, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2005, let. 37, št. 1/4, str. 119–140.
- Rus, V., Slovensko demokratično gibanje 1964–1972, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2006, let. 38, št. 1/2, str. 185–210.
- Rus, V., Prvi koraki: začetek spominov v treh knjigah, *Sodobnost 1*, 2007, str. 94–108.
- Rus, V., Slovenska identiteta in filozofska antropologija, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2007, let. 39, št. 3/4, str. 423–477.
- Rus, V., Vprašanja humanizma, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2008, let. 40, št. 3/4, str. 239–255.
- Rus, V., Slava Filozofske fakultete, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2008, let. 40, št. 1/2, str. 269–284.

Rus, V., Etičnost etike, *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*, 2009, let. 41, št. 3/4, str. 273–299.

Rus, V., *Reforma sodobnega človeštva*, Ljubljana 2012.

Rus, V., *Reform of contemporary mankind*, Ljubljana 2012 (neobjavljeno).

Rus, V., Neobjavljen dopis dr. Vojana Rusa, avtor pričujočega teksta (Velko S. Rus) kot eden njegovih prejemnikov, Ljubljana, marec 2015.

Povzetek

Prispevek skuša predstaviti in utemeljiti temeljne navedbe iz drugega dela njegovega naslova.²⁵ Poleg a) kratkega orisa njegovega življenja (rojen 2. 3. 1924 v Gornji Radgoni) in dela so med drugim zajete tudi naslednje vsebine: b) strokovno-znanstvene – časopis *Anthropos*, prispevek k razvoju Oddelka za filozofijo, ustanovitelj Društva T. G. Masaryk, organizator več transdisciplinarnih simpozijev od l. 1994; c) ustvarjalno-znanstvene: filozofija (etika, antropologija, estetika, dialektika človeka, misli in sveta, kritična / meta/analiza Marxa in marksistične misli, sociologija, soodnosnost med psihologijo in filozofijo, ekonomija, mednarodni odnosi, tudi transdisciplinarnost; oseba, humana ustvarjalnost/zamisel, struktura ustvarjalnega akta in etika/vest kot središčni vidiki njegovega izvirnega filozofskega sistema; č) družbene: slovensko demokratično gibanje 1964(1968)–1972, akcija 25 poslancev, demokratično izvoljen študentski poslanec, argumentacija in prizadevanje (2005–2015) za postavitve spomenika Josipu Rusu. Omenjena je brošura *Reforma sodobnega človeštva* (2012), pa tudi paradigma antropo-psiho-ekologije, ki smo jo hoteli skupno do-oblikovati tik pred njegovo nenadno smrtjo avgusta 2015, o kateri, civilizacijsko nesprijemljivo, še ni javno izrečena polna resnica.

Ključne besede: izviren filozofski sistem, humana ustvarjalnost/zamisel, oseba in vest/etika, humanistika, družboslovje, transdisciplinarnost, slovensko demokratično gibanje 1964(1968)–1972, časopis *Anthropos*, akcija 25 poslancev, društvo T. G. Masaryk, predlog spomenika Josipu Rusu, *Reforma sodobnega človeštva*, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

---

25 Prvi del naslova je podnaslov knjige dr. Vojana Rusa *Filozofska antropologija* (1991).